

Motorvej og jernbanespor delte Svanedam på langs

Så tidligt som i 1720'erne mistede Svanedam sin vandforsyning fra Hjulby Å, da området blev skilt fra voldgravene omkring Nyborg ved fæstningsbyggeri. Herefter tog en langsom tørlægning af det store vådområde sin begyndelse.

Som navnet antyder, har Svanedam i tidernes morgen rummet så meget vand, at den kunne huse svaner. Først 270 år senere var udtørringen endegyldigt fuldbragt med anlægget efter 1991 af den nuværende jernbanestation i udkanten af det gamle moseagtige vådområde og indvielsen af Storebæltsforbindelsen i 1998.

»Denne dam, som er 64 til 65 tønder

land stor, har forhen været et hængedynd og i ældre tider vel endog en sø. Men den er tid efter anden udtørret således, at man nu om sommeren kan gå tværs over den. Dog er der endnu nogle vandhuller i midten.«

Sådan beskrev den landøkonomiske forfatter Carl Frederik Isak Dalgas i 1837 Svanedam, og han anslog dammens areal til 36 hektar. Carl Frederik var farbroder til den senere så kendte Enrico Mylius Dalgas, der blev den første direktør for Det Danske Hedeselskab i 1866.

Skov- og Naturstyrelsen har opmålt det sandsynlige areal af den oprindelige søflade til 50 hektar ved hjælp af gamle kort. Ejendommeligt er det, at

Svanedam matrikulært hørte under Avnslev Sogn, men lå som en ø inde-sluttet i Nyborg købstadsjorder.

Hedeselskabet hidkaldes

I nyere tid har Svanedams skæbne været tæt forbundet med udviklingen af samfundets moderne infrastruktur.

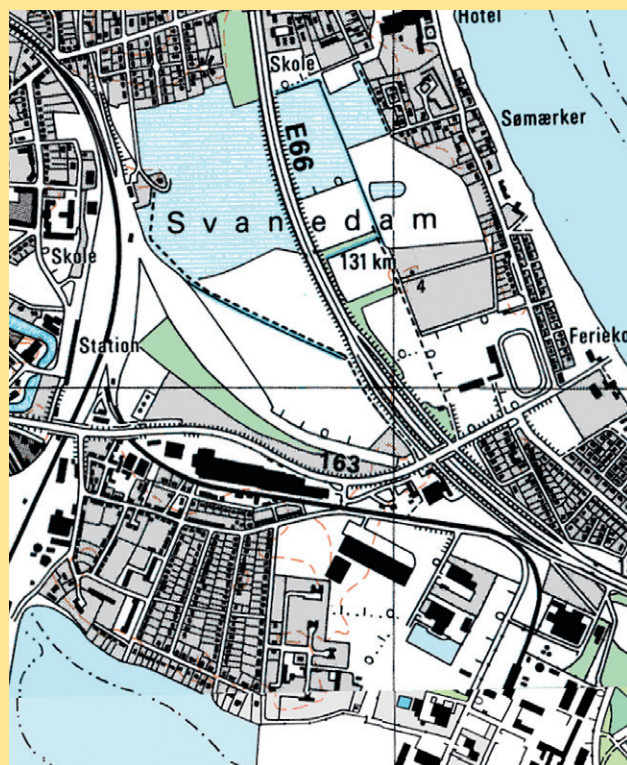
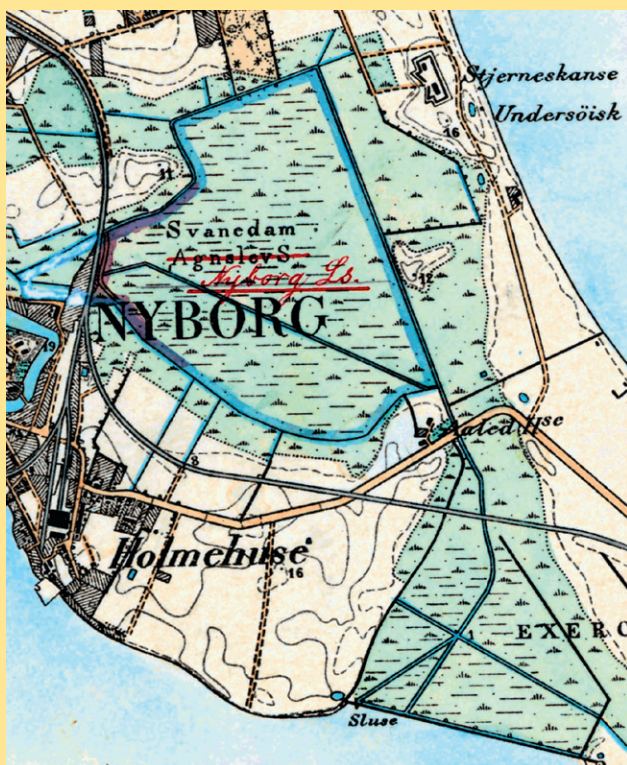
Da jernbanesporet fra Nyborg og ud til Slipshavn blev påbegyndt i 1882, måtte Juelsberg Gods, der ejede Svanedam, aflevere jord fra dammen til arbejdet. På dette tidspunkt var dammen allerede under afvanding med en ringkanal og en åben grøft på tværs af arealet, som det fremgår af måle-

Svanedam

Oprindeligt vådområde/lavvandet strandsø på 50 hektar i østlige udkant af Nyborg, men allerede under afvanding fra 1720'erne. Tørlagt i sidste halvdel af 1800-tallet. I dag drænet og gennemkrydset af motorvej E 20 og jernbanelinjen Sjælland-Fyn.

Kortene er fra 1884 og 1982. Bemærk: jernbanens linjeføring er ændret efter 1991, så den i dag forløber langs vestsiden af motorvejen. Nyborg kommune.

Koordinater: 6131160, 614736.

Som konsekvens af Storebæltsbroens åbning i 1998 anlagde Statsbanerne en ny linjeføring fra broen og ind til Nyborg Station. Det har krævet en grundig og pålidelig afvanding af det gamle vådområde.

bordsbladet fra 1884. Ti år senere var Svanedam så udtørret, at der i 1893 kunne anlægges en spadseresti tværs over dammen fra byen til Kristianslund ved stranden ud til Store Bælt. Om den vindmotor, der pumpede drænvandet ud i Nyborg Fjord i 1912, allerede blev opstillet på dette tidspunkt, vides ikke.

Ejeren af Svanedam, stamhusbesidder Hans Rudolf Gregersen Juel på Juelsberg Gods, var ikke til sinds at lade det store areal ligge ekstensivt

hen. De 50 hektar skulle gerne bruges til mere end blot lidt græsning og spadsereture for byens bedsteborgere. Noget måtte der kunne gøres for at højne udbyttet, så Hedeselskabet blev kontaktet.

I 1912 besigtigede selskabets ingeniører det store vådområde, hvorefter de afgav et forsigtigt, men optimistisk skøn over afvandingsforholdene, og hvad der ville kunne gøres for at forbedre dem. Stamhusbesidderen bad selskabet gå videre med arbejdet, og

i 1915 forelå der et projekt til kunstig afvanding af ca. 100 hektar.

Projektet omfattede et væsentligt større opland end Juelsbergs matrikel, men Nyborg kommune havde store interesser i at få ordnede kloak- og afvandingsforhold på deres arealer, så forslaget sigtede mod at samle alle interesser, private såvel som offentlige, i et fælles pumpelag. Det ville også betyde, at flere jordejere kom til at dele den økonomiske byrde.

Hedeselskabet fremlagde i juli 1914 et gennemarbejdet projektforslag, hvor der ville blive gravet en hovedkanal fra kloakudløbet ved Nyborg Station, tværs over Svanedam langs den eksisterende kanal og med udløb i Nyborg Fjord ved slusen, hvor der allerede stod en vindmotor til udpumpning af vandet.

Motoren foreslog man opgraderet til en 12,5 meter, selvkroende og selvsvikkende vindrose på et 15 meter højt stålstativ. Den knap syv meter lange vandsnegl skulle kunne løfte kanalvandet 2,5 meter og pumpe det ud i fjorden. Prisen for hele herligheden ville være 12.000 kr. (666.453 kr. i 2011-værdi).

Imidlertid blev projektet ikke til noget. Om det var udbruddet af Første Verdenskrig blot syv dage senere, der fremtvang tilbageholdenhed, kan vi ikke vide. Derimod står det klart, at i 1914 kunne man ikke tvinge den enkelte lodsejer til at bidrage til landvindingsprojekter. Alt skulle foregå af frivillighedens vej, og da ikke alle ville være med, måtte Svanedam-projektet henlægges.

»Overrislingsmarken«

I 1923 kom der ny godsejer på Juelsberg Gods og dermed også ny ejer af Svanedam. Stamhusbesidder Gregers Hansen Juel havde masser af landøkonomiske ideer, så allerede i april 1925 skrev han til Hedeselskabet for at få »vejledning ved afvanding af en eng«.

Syd for Svanedam havde Juelsberg gods et areal på 20 hektar mellem Nyborg Fjord og jernbanen til Slipshavn, og det var denne eng, den nye ejer lagde planer for, men projektet var

tæt forbundet med forholdene i Svanedam.

Stamhusbesidder Juel havde sat sig i hovedet, at han ville indrette engen til kunstig bevanding, bl.a. med det kloakvand fra Nyborgs borgere som blev bortledt gennem afvandingskanalen over Svanedam og ned gennem engen for at ende ude i fjorden via slusen i det lave dige.

Engen skulle gennemgraves med et system af overordnede, inddigede (50 centimeter høje diger) transportrender, der skulle lede vandmængderne frem til inddigede fordelingskanaler (30 centimeter høje diger) med 80 meters afstand. Herfra ville overrislingen kunne ske gennem åbne render for hver 20 meter.

Samme ide lå bag det afvandingsprojekt som 40 år senere blev igangsat af godsejer Flemming Juncker på Overgaard ved Mariager Fjord.

Et uddrag af Juelsbergs projektbeskrivelse for »overrislingsmarken«, som godsejer Juel kaldte den, giver

en god ide om projektets særlige karakter:

»Marken inddeles i parceller, der inddømmes, så hver danner en stor beholder, der kan fyldes om vinteren og da samle af den i kloakvandet værende gødning. Fyldningen må finde sted, inden der kommer for megen frost i jorden. Således fyldte bassiner vil kunne samle et slamlag i vinterens løb, så arealet følgelig alene kan anvendes til dyrkning af sommerafgrøde.

I øvrigt anvendes arealerne til 'langsom overrisling' og kan da udlægges som perennerende græsmark eller anvendes til havekulturer. Samtlige dræningsudløb forsynes med ventiler, så man bliver fuldstændig herre over vandløbets benyttelse og afledning«.

I virkeligheden var godsejeren forud for sin tid. Det, han planlagde, var et moderne rodzoneanlæg, hvor kloakvand kunne nedsives og derved filtreres for gødningsstoffer. Hans formål var dog ikke at rense spildevandet, men at udnytte gødningsstofferne.

Imidlertid var det en forudsætning for at få rentabilitet i projektet, at det blev kædet sammen med det langt større arbejde med afvanding af Svanedammen, og denne gang tegnede det til en gennemførelse af Svanedamprojektet. Rigsdagen havde i 1917 vedtaget en lovgivning, som gjorde det muligt at tvinge private lodsejere til at gå med i pumpelag.

Nok så vægtig en forklaring synes at være, at Nyborg kommune havde fået kik på Svanedam. Det fremgår af et brev fra oktober 1926, som kommunens stads- og havneingeniør skriver til Hedeselskabet, at man gerne vil have selskabets assistance til »undersøgelser« af forholdene, da man overvejer at købe arealet.

Hvad der kom ud af anstrengelserne, kendes ikke i detaljer, men i de følgende år etableres der udpumpning af vandet fra den centrale, tværgående kanal ned over dammen. På kortmateriale fra 1937 er der opført to vindmotorer i det sydøstlige hjørne af

Med en lille omskrivning af en berømt udtalelse fra en tidligere dansk statsminister er det rammende at sige, at »ikke en fugl, ikke en frø og ikke en fisk« – og næppe mange vilde planter – kan have overlevet den voldsomme transformation af den sumpede Svanedam til veldrænet motorvejs- og jernbaneterræn.

området ved Aaled Huse ud for den nuværende idrætsplads.

Vand i kolonihaven

Afvandingen har tilsyneladende været utilstrækkelig, men nok så stor en rolle har det spillet, at vindmotorerne kun arbejdede i sommerhalvåret.

I hvert fald for haveejerne i haveforeningen »Elefanthøjen«, der lå – og ligger – mellem Svanedam og Østerøvej ud til Nyborg Strand. De led voldsomt under den mangelfulde afvanding.

Græsarealerne, der fortsat var i Juelsberg Gods' eje, blev kun anvendt til kvæg om sommeren. Derfor standsede godset vindmotorerne - og dermed pumperne - i vinterhalvåret, hvorefter vandstanden selvfølgelig steg, og kolonihaverne blev sat under vand.

I november 1944 var haveejerne ved at drukne i oversvømmelser, og portør O.V. Andreasen henvendte sig til Hedeselskabet for at få hjælp. Andreasen ville gerne vide, om haveejerne i »Elefanthøjen« virkelig skulle finde sig i de meget omfattende oversvømmelser. Spørgsmålet lød:

»Må vedkommende standse pumpningen om efteråret og hele vinteren, når vandet så går ind i 'Elefanthøjens' haver, som er lejet af Nyborg kommune, som i øjeblikket for mange af havernes vedkommende står under vand, det er da naturligt, at dette skader overordentlig meget både på afgrøde, og jorden har da heller ikke godt af at stå under vand hele vinteren for havernes vedkommende, som jo gerne skulle avle så meget som muligt«.

Hedeselskabet foreslog et møde, så man kunne se på problemerne, og det sagde man ja tak til.

Andreasen fik besøg af en ingeniør i februar 1945 – og en regning et år efter på 22 kr. (446 kr. i 2011-værdi) for Hedeselskabets udgifter med sagen. Andet kom der tilsyneladende ikke ud af haveforeningens nødråb.

To år senere havde kommunen imidlertid opkøbt Svanedam. Man lod derefter opføre en kombineret kloak- og afvandingspumpestation i den sydlige ende, og i september 1951

meddelte stadsingeniørens kontor i Nyborg, at haveforeningerne 'Elefanthøjen' og 'Treenigheden' fremover kunne afvandes til den nye kloakstation, der også afvandede Svanedammen.

Det nye pumpeanlæg modtog kloakvand fra det omkringliggende byområde gennem en række rørledninger, der blev nedgravet på tværs af Svanedam. Dertil kom to åbne afvandingskanaler til afvanding af selve Svanedam. De tjente samtidig som overløbsbassiner for kloakledningerne ved stærke regnskyl.

10 mio. køretøjer om året

Allerede i 1955 havde Nyborg kommune atter problemer med vandet i Svanedam. Den kommende motorvej mellem Nyborg færgehavn og Odense ville dele Svanedammen i to skarpt adskilte områder, så kommunen ville få behov for to uafhængige kloak- og afvandingsanlæg.

Hedeselskabet blev atter anmodet om et forslag til »forbedret afvanding« – og om gode ideer til støttemuligheder. Ville man måske kunne få del i støtten til landvindingsprojekter?

Det hastede for kommunen, men tilsyneladende ikke for Hedeselskabet. Efter et års ventetid er det ved være for meget for borgmester C.E. Bjerring, og han rykker personligt for planen i et brev af 25. september 1956. »Jeg er ved at føle, for at sige det blidt, at vi er ved at være ligesom til grin«, slutter borgmester Bjerring sit brev.

Dagen efter fremsendte Hedeselskabet planen. Den var dyr. De to anlæg ville koste 114.000 kr. (1,5 mio. kr. i 2011-værdi). Hedeselskabet mente ikke, der kunne opnås tilskud efter landvindingsloven, men stillede i ud-sigt, at der formentlig kunne hentes 20 pct. i tilskud fra grundforbedringsloven samt et 10-årigt lån med en årlig ydelse på 12,5 pct. til at dække resten.

Kommunen realiserede dog ikke dette forslag. I maj 1958 fremsendte Hedeselskabet sin regning for »ydet bistand vedrørende Svanedammen«. Den lød på 2100 kr. (27.267 kr. i 2011-værdi).

I 1991 vedtog Nyborg byråd at anlægge en ny jernbanestation inde på Svanedammens areal. Et stort område blev tørlagt til sporarealer og parkeringspladser, og ved indvielsen af motorvejen E20 over Storebæltsbroen 14. juni 1998 var jernbanens linjeføring allerede året før ført op over dammen. Dagligt kører der nu knap 30.000 køretøjer hen over Svanedam. For 2011 blev det til mere end 10 mio. biler og lastbiler.

Den fine flora forsvandt

Så sent som i 1979 blev der rapporteret om en ganske varieret flora i og ved Svanedam. Der fandtes en rigdom af plantearter i den udtørrede dam, hvoraf mange næppe ville kunne findes i dag.

Her er et fyldigt udpluk af artslisten fra dengang:

Nikkende limurt, markfrytle, græsbladet og skarpbladet fladstjerne, trævlekrone, håret og smalbladet høgeurt, lav ranunkel, vellugtende gulaks, guldblomme, smalbladet vikke, vild løg, kattedod, ørnebregne, tormentil, hedelyng, katteskæg, pille- og blågrøn star, sværtevæld, sumpkællingetand, majblomst, smalbladet kæruld, mosetroldurt, bakkegøgelilje og tyndakset gøgeurt.

KILDER

Dalgas, C: Svendborg Amt. 1837. Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende. Niende Stykke. Foranstillet, efter Kgl. Befaling ved Landhuusholdingsselskabet. 439 sider + 9 tabeller.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 26. august 2008.

Gravesen, Palle: Foreløbig oversigt over botaniske lokaliteter 2. Den fynske øgruppe. Fredningsstyrelsen i samarbejde med Dansk Botanisk Forening. København 1979.

Hedeselskabets Tidsskrift, 32. årg, 1912, nr. 9: »Besigtiget og afgivet skøn over afvandingsforholdene«.

Hedeselskabets Tidsskrift, 35. årg, 1915, nr. 5: »Projekt udarbejdet. c. 100 ha, kunstig afvanding«.

Hedeselskabets arkiv, Odense-kontoret, j.nr. 433: Svanedammen ved Nyborg.

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Svanedam, så brug dette link: www.dofbasen.dk

Herunder ses en oversigt over de 11 fuglearter, som er registreret fra **Svanedam**, pr. 14. september 2012. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Rørhøg	(1/1)	Klippedue/Tamdue	(1/35)	Gransanger	(1/1)	Stillits	(1/2)
Spurvehøg	(1/1)	Hvid Vipstjert	(1/1)	Halemejse	(1/2)	Karmindompap	(1/1)
Musvåge	(1/1)	Nattergal	(1/1)	Stær	(1/120)		

Plantelivet ved Svanedammen

TBU 31/8: Svanedammen ved Nyborg

Fra Svanedammen kendes bl.a. nikkende limurt, markfrytle, græsbladet og skarpbladet fladstjerne, trævlekrone, håret

og smalbladet høgeurt, lav ranunkel, vellugtende gulaks, guldblomme, smalbladet vikke, vild løg, kattefod, ørnebregne, tormentil, hedelyng, katte-skæg, pille- og blågrøn star,

sværtelvæld, sumpkællingetand, majblomst, smalbladet kæruld, mose-troldurt, bakke-gøgelilje og tyndakset gøgeurt. Langs stranden ud mod Storebælt er fundet stribet kløver, gul evig-

hedsblomst, flipkrave, bidende stenurt og skt. hansurt.

Nærmere oplysninger om Svanedammen er ønskelige.

Kilder: se Gravesen 1979.